

Feilvurderinger på begge sider.

Av overlæge Johan Scharffenberg.

1 (1-2)

114887

Tidligere statsadvokat O. Trampe Kindt har delvis misforstått meg. Mine artikler siktet ikke bare på Regjeringens og de rettslige myndigheters, men på folkeflertallets innstilling overfor de utstøtte. Under og etter okkupasjonen har jeg hevdet de samme prinsipper som før 9. april 1940, i tilslutning til moderne kriminologi. Jeg fant bestemmelsene i vår da gjeldende straffelov tilstrekkelig og anså Londonregjeringens anordninger og den derav følgende nye lovgivning som overflødig, delvis reaksjonær. For en upartisk bedømmelse ville det dog være ønskelig å få klarhet angående *overenskomsten av 16. mai 1944* mellom de allierte makter og Regjeringen. Ble Regjeringen tvunget til å gjeninnføre dødsstraffen?

Kindt hevder at rettsoppgjøret ikke bygger på *gjengjeldelsesprinsippet*. Dette kommer utvetydig fram når medlemmene av NS blir gjort solidarisk ansvarlige for den økonomiske skaden av partiledelsens virksomhet. Selve begrepet «straff» har sin psykologiske og historiske eller egentlig forhistoriske opprinnelse i hevnlysten. Derfor vil de mest radikale kriminologer helst ha det avløst av samfunnets «reaksjon» (eller «sanksjon», et mindre heldig uttrykk).

Kan noen med psykologisk inn-sikt være blind for at hevnløst og hat har preget flertallets holdning? Mer eller mindre bevisst virket denne stemning også på statsmaktene som for å forebygge lynsjing ville straffe strengt, folkets såkalte «rettsfølelse» krevde det, men statsmaktene kunne lett ha fått denne kameleon til å skifte farge.

Straffutmålingen for frontkjemperne var langt strengere i 1945 enn senere — derfor har en revisjon eller annen formildelse av de eldste dommene vittnerlig vært på bane (blir det alvor?). Denne forskjell skyldes sannsynligvis at også dommerne fra først av *ubevist* ble røvet med av stemningen.

Kindt hevder videre at forbudet mot medlemskap i NS ikke fikk tilbakevirkende kraft. Det ble først utstedt i 1942, mens f. eks. politifolkene meldte seg inn i slutten av 1940. Utmelding var langt farligere enn vegring av innmelding. Jonas Lie truet politifolk som i 1942 ville melde seg ut, ikke bare med avskjed, men med tvungen arbeidstjeneste nordpå.

Kindt slutter seg til den gjengse påstand at medlemskapet var straffbart etter paragraf 86, og at landssvikordningen bare nedsatte straffen. Det må da av forarbeidene til straffeloven av 1902 kunne dokumenteres at medlemskap i et politisk parti skulle medføre straffansvar for partiledelsens handlinger. *Quislings* og andre aktive medlemmers forhold kan, objektivt sett, rammes av paragraf 86, men jeg er uenig i at alle medlemmene med rette kan bli gjort solidarisk ansvarlig for handlinger de ikke hadde noen som helst innflytelse på.

Paragraf 86 har minstesatsene: «hefte i minst 3 år eller med fengsel fra 3 år inntil på livstid».

Den psykologiske sammenheng er sannsynligvis denne: Regjeringen og dens juridiske rådgivere forstod at domstolene ikke ville straffe passive medlemmer med minst 3 års fengsel, derfor ble straffen nedsatt for å kunne få alle medlemmer stemplet som landssvikere etter paragraf 86, det var grunnen, ikke noen «sentimental» skånsomhet.

I tilslutning til dissensene i Høyesterett (kfr. Morgenbladet nr. 4) anser jeg det som et av rettsoppgjørets feilgrep at de passive medlemmer blir ansett som skyldige i å ha ytet «fienden bistand i råd eller dåd» med vitende og vilje, de «måt-

te forstå dette». Faktisk forstod de det ikke. Her spørres det dog om psykologisk skjønn, innfølgelsevne, min vurdering forplikter ikke andre enn meg selv, men den lyder: selv de objektivt sett mest skyldige *tilsiktet ikke å øve landssvik*, de innbilte seg at deres handlemåte var til Norges gagn, og dette gjelder enda mer de passive, aller mest de ufrivillige medlemmer.

Utvilsomt handlet en del av egennytte, det påpekte jeg også, men det beviser ikke at selv disse hatet Norge. Mon frontkjemperne satte livet inn i tilsiktet landssvik?

Dette finner jeg psykologisk utrolig, derfor blir min forklaring: *feilvurdering*.

Hadde tyskerne noen nytte av de passive medlemmer?

Kindt gir en meget nedsettende karakteristikk av de NS-folk han har hatt å gjøre med. I Høyesterett uttalte førstvoterende dommer

Forts. side 8

(Forts. fra side 1.)

Fougner 13. oktober 1945 at Quisling må «ha forstått at den store flerhet blant dem som gikk inn i hans parti eller tilsluttede organisasjoner, tilførte ham og partiet lite av karaktermessige eller intellektuelle verdier». (Almengyldigheten av denne karakteristikk skal jeg ikke drøfte.)

Etterhånden skjønte enkelte tyskere i høy stilling at maskepiet med NS skadet forholdet til det norske folks store flertall, og de søkte derfor andre forbindelser. Høyesterettsdommer Ferdinand Schjelderup gir interessante opplysninger om dette («På bred front 1941—1942», avsnittet «Et celebret besøk» s. 234 flg.)

Utenriksminister von Ribbentrop sendte i mai 1942 dr. Weissauer til Norge for å undersøke muligheten av å få hederlige nordmenn inn i styret. Weissauer konfererte med Schjelderup, Paal Berg, Gunnar Jahn og Erik Solem, men alle avviste tanken. Schjelderup forklarte (s. 236) følgende av at tyskerne hadde «gitt Quisling og hans lille klikk makten. Dette var grunner til at forbitrelsen stadig økte, ikke bare mot quislingene, men også mot deres tyske herrer som til syvende og sist hadde ansvaret. For dem som ikke ønsket at det norske folk gjennom generasjoner skulle bli besatt av hevnløse og nasjonalhat, var det klart at et systemskifte var til det ytterste påkrevd.»

Etter bestemt forlydende sonderte en tysk utsending også i desember 1942 muligheten av å få Quislingstyret avløst av en ny regjering, men forgjeves.

Stort sett hadde okkupasjonsmakten mer skade enn gagn av sin forbindelse med NS. Også derfor er påstanden om at *alle* medlemmer av NS hjalp fienden uholdbar.

*

Kindt har festet seg ved mine avskjedsord til Quisling om å se «menneskelig» på ham. Han fortolker dette derhen at «en enkelt person vil framheve sin menneskelighet på alle de deltagende dommeres og andres bekostning, spesielt når mange derav vil få det inntrykk at De mener at dommene har vært umenneskelige»

Dette er en misforståelse. Umiddelbart deretter forklarte jeg meningen, jeg nevnte mangelen på men-

2 (1-2)
13/1. 1948
Morgenbladet

nesten alle forstod det. Hatet til Quisling var så sterkt at det ble rettet trusler mot hans pliktoppfyllende forsvarer — lagmann Solem fant det derfor riktig å verge denne etter hans påstand om frifinnelse. Jeg anså Quisling som objektivt skyldig, og når dødsstraff dessverre var gjeninnført måtte han bli dømt til døden. Jeg sa derfor inntrengende til fru Quisling at hun ikke måtte gjøre seg noe som helst håp, og at jeg i hans sted ville funnet det uverdige å søke eller motta benådning. Men samtidig mener jeg at selv dommerne, ennsi folkets store flertall, ikke forstod Quislings eiddommelige personlighet. Man så bare maktbrynde og havesyke. Hovedpunktene i mitt syn er følgende. Quislings begavelse var vesentlig reseptiv, en klebrig hukommelse, han manglet alminnelig sunn sans og menneskekunnskap, i visse henseender ble han aldri voksen, men stående på pubertetsstadiet, usikker, sjenert og dog sterkt selvfølende, svingende mellom vankelmot og overmot. Fra guttedagene var han fylt av historisk uholdbare forestillinger om Norges storhetstid, han trodde seg kallet til å gjenreise «Noregsveldet». Riktignok frasa han seg overfor en svensk reporter alle «territoriale krav på Sverige», men i en tale på Universitetsplassen sommeren 1941 sa han at Norge skulle få Island, Færøyane, Grønland, Orknøyane og Shetlandsøyene. Han godtok sammenligningen med Harald Hårfagre, selv var han jo født på Hafsrdagden 18. juli (!).

Derfor var han overbevist om at han hadde handlet riktig. «Jeg blir farligst etter min død,» sa han i vår siste samtale.

Quisling levde i en illusorisk verden, han var dereistisk (utenfor realitetene) i en grad jeg sjelden har sett maken til. Hans åndelige slektskap med Hitler var påtagelig, men Hitler var undertiden hallusinerert, Quisling synes ikke å ha hatt åpenbaringer eller mystiske henrykkelser, han følte seg dog fra barnommen ledet av en indre stemme. Han kom ikke i affekt ved mine kritiske innvendinger (som ville brakt Hitler til eksplosivt raseri) Alt i alt anså jeg derfor ikke Quisling som egentlig sinnssyk — om han med tiden ville blitt det, er et annet spørsmål! Søknaden om utnevning til sogneprest i Fyresdal forestillingen om at han som «stats-

overhode» hadde «styrt Norge i fem år og styrt det godt» og derfor hadde krav på å bli behandlet med honnør ved arrestasjonen, viser hvor virkelighetsfjern han var helt til slutt. Hvor merkelig det enn vil forekomme de fleste, hadde han handlet i god tro, og derfor gikk han rolig i døden med forvissning om oppreisning ved historiens dom, ja, ganske snart ville folket ønske ham tilbake. Jeg fant det forståelig at en mann med denne karakter under de abnorme tidsforhold nærsagt måtte handle som han gjorde, derfor anså jeg ham ikke som en skurk — det var meningen med mine avskjedsord. At samfunnet måtte reagere, er en selvfølge.

Men var det ikke også fedrelandskadelige feilvurderinger på den selrende siden? Jeg er overbevist om at det hadde vært mulig å holde Norge utenfor den annen verdenskrig som det lyktes under den første, hvis det fra 1936 var ført en forsvarspolitik med sikte på å avverge nøytralitetsbrudd fra alle sider. Nygaardsvolds regjering og Arbeiderpartiet har hovedansvaret — men ikke eneansvaret — for 9. april. Presidentskapets og stortingsflertallets holdning juni—september 1940 var, objektivt sett, forbrytelse mot paragraf 86, men ikke subjektivt sett, den skyldes også feilvurderinger.

Det strider mot mine forestillinger om likhet for loven at bare den tapende part skal bli trukket til ansvar for sine feilvurderinger. Rettsmaskinen er penset inn på det ene spor: *Vae victis!*

Johan Scharffenberg.